

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍԱՐԳԻՍ ՔԱՅԱՆԱՅ ՊԻԹԱԿ

(1285? — 1355?)

Սարգիս Քաչանայ ծնած է ԺԳ. Դարու վերջերս: Որդին էր Գրիգոր Քաչանայի (+ 1319?) և Հեղինէի (+ 1329?): Ամուսնոյն անունն էր Զայտուն (+ 1323?): Ունէր որդի մը՝ Գրիգոր զոր կը յիշէ 1319 թուին: Նոյնպէս ունէր չորս մը՝ Թէֆանէ կամ Սոյանդ խաթուն: Հայրը ճարտար զրիչ և ծաղկող էր, որուն ձեռքին տակ հմտացած է զրչութեան և մանրանկարչութեան արուեստին:

Սարգիս Քաչանայ ունէր աշակերտներ, որոնցմէ կը յիշէ Յակոբը 1332 թուին: Իր զործունէութեան վայրը եղած է ընդհանրապէս Սիւ մայրաքաղաքը և անոր մօտիկ Դրաղարկի վանքը:

Սարգիսի «Պիծակ» մականունով կոչուած բլլայր մեղի կը տեղեկացնէ Սերաստոյ Ստեփանոս Եպիսկոպոսը զրելով 1320ին. «Եւ զտի զսրբասէր քաչանայ զՍարգիս՝ մականուն Պիծակ, յոյժ հմուտ նկարադրութեան» (Յիշատ. ԺԳ. Դարի, էջ 162):

Նկատի առնելով Սարգիսի հօր անունը՝ Գրիգոր և մականունը Պիծակ, բնական կը թուի մեղի Սարգիսը համարել որդին Գրիգոր Պիծակի, որ շ. 1284ին մասնակցած է ծաղկումին Կոստանդին զրչի օրինակած մէկ ձեռագրին՝ Մատենք Նոր Կտակարանի. — Զեռ. Երեւանի, թիւ 196:

Սարգիս Պիծակ իր նկարադարդած ձեռագիրներուն մէջ քանիցս առիթով ունեցած է զձեռու նաեւ իր սեփական սրտիկերը. ատենցմէ ծանօթ են մեղի երեք հատ, 1331, 1338 և 1342 թուականներէն, որոնցմէ վերջինին մէջ անոր մօրուքն ու պեխերը ճերմկցած են բոլորովին:

Սարգիս Պիծակի զրչական և մանրանկարչական զործունէութիւնը կը տարածուի մօտաւորապէս կէս դարու շրջանի մը վրայ (1307-1354), մեծ արդիւնաւորութեամբ: Մեղի ծանօթ իր զործերուն թիւը կը մօտենայ հինգ տասնեակի: Կը ներկայացնենք ժամանակագրական դասաւորութեամբ, բայց կարելոյն:

1. 1307, Սարգիս նկարադարդած է իր հօրը՝ Գրիգոր Քաչանայի օրինակած Աւետարանը. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 2566:

2. 1312? — Ղաղարու վանքին մէջ 1312ին Առաքել զրչի ձեռքով ներսէս Քաչանայի համար օրինակուած Աւետարանին հայթայթած է նկարներ. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 1949:

3. 1313? — Ոսկով զարդարած է, Մաղուռայի մէջ Ստեփանոս Գոյնեւրերիցանց զրչի Տիկին Այլիծի հրամանով 1310-1312ին օրինակած Նոր Կտակարանը. — Զեռ. Կերլայի, թիւ 13: Բանբեր Մատենադարանի, թիւ 9, 1969, էջ 438 (Ե):

4. 1316, Սիւ, Շարական, Բարթողիմէոս Քաչանայի համար. — Զեռ. Tubingenի Մատենադարանին: Sirarpie Der Nersessian, Manuscripts Armeniens Illustres, Paris, 1937, էջ 138:

5. 1318? — Աստուածաշունչ, օրինակուած Յովհաննէս զրէն, Կոստանդին Վարդապետի համար, ծաղկած է Սարգիս — Ձեռ. Տիկ. Յակոբեանի, Ֆրէյլէն: Der Nersessian, Man. Arm. Illustres, էջ 140—141:

6. 1319, Սիւ, Շարական, Պետրոս աւագ սարկաւազի համար. — Paris, Bib. Nat. Թ. 66:

7. 1319, Աստուածաշունչ, օրինակուած Յովհաննէս Երէցի որդի Յովհաննէս զրէի կողմէ. ոսկով եւ ծաղկով զարդարած է Սարգիս Քահանայ. — Ձեռ. Վենետիկի, Թ. 1 (1508):

8. 1320, Սիւ, Շարական, գրած եւ ծաղկած է Կոստանդինի եւ անոր որդիին համար. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 2355:

9. 1320, Կիլիկիա, Աւետարան, օրինակող Աւետիս (ԺԳ Դար), ծաղկումը եւ նկարազարդումը ամբողջացուցած է Սարգիս Քահանայ «Պիծակ», նուէր ստացող՝ Ստեփանոս Եպս. Սեբաստիոյ, որ նկարազարդումը ամբողջացնելու համար վճարած է 1300 դրամ. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 7651: Յիշատ. ԺԳ. Դարի, էջ 162—163: Կազմողը հետեւեալ ծանօթագրութիւնը ունի այս մեծարժէք Աւետարանի մասին. «Այս Աւետարանի նկարազարդման գործին մասնակցել են ութ նկարիչներ, որոնցից են նաեւ Թորոս Ռօսլինը եւ Սարգիս Պիծակը...»: Ըստ Գ. Արք. Յովսէփեանի այս «Աւետարանը իւր նկարներով օրինակ է հանդիսացել Նիկողայոս Խրիմցի նկարչի համար, Ժէ դարուն» (Նոր Գիր, 1944, Թիւ 1, էջ 17):

10. 1321, Դրազարկի մէջ Ստեփանոս Երկայն զրէի Սմբատ սարկաւազի համար օրինակած Մանրումունքը ծաղկած է Սարգիս Քահանայ. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 2434:

11. 1321?, Շարական, Անուարդեան խմբագրութիւն, օրինակուած Թորոս Հոռմկայեցի զրէի ձեռքով, իշխանաց իշխան Հեթումի եւ որդիին Կոստանդինի համար: Նկարազարդած է Սարգիս Քահանայ. — Ձեռ. Նիւ Եորքի Հանրային Մատենադարանի, Թիւ 1489: Նոր Գիր, 1944, Թիւ 1, էջ 6, 16:

12. 1322, Դրազարկ, Սիւ, Շարական, զաղափարած է «ի լաւ եւ յրնտիր աւրինակէ, որ կոչի Կոստանդեան» եւ «զրով եւ ծաղկով եւ ոսկով եւ պատկերնով» զարդարած է Թորոս Դպրի համար. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1644:

13. 1323, Սիւ, Աստուածաշունչ (մասնակի), օրինակուած Գրիգոր Երէցի ձեռքով, Սարգիս Քահանայ ծաղկած է եւ նկարազարդած Անդրիասանց Ուխտի Առաջնորդ Ստեփանոս արհի Եպիսկոպոսին համար. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1930:

14. 1324, Սիւ, Շարական, գրուած՝ բանի սպասաւոր Օշինի ձեռքով, Սարգիս Քահանայ ծաղկած եւ ոսկած է, Գրիգոր սարկաւազի համար. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1620:

15. 1324, Բլրցի Անաստատին մէջ Ստեփանոս վանական քահանայի ձեռքով ներսէս վանական քահանային համար գրուած Մանրումունքը ծաղկած է Սարգիս Քահանայ. — Բազմալէզ, 1971, էջ 337—338:

16. 1325էն առաջ օրինակուած Սաղմոսարան մը ծաղկած է. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 9066:

17. 1325, Դրազարկ, Աւետարան, օրինակուած Միխայիլ որդի Գրիգոր զրէն, Փոսոյ Ուխտի վանահայր Հայրապետ կրօնաւորի պատուէրով ծաղկած եւ ոսկած է Սարգիս Քահանայ. — Ալիշան, Սիւստան, էջ 234:

18. 1325, Սիւ, Աւետարան, օրինակած եւ ծաղկած է: Հետագային (1408) սոյն Աւետարանը դնած է Դաւիթ Եպիսկոպոս՝ մականունանեալ Ղըրիճ. — Ձեռ. Մշոյ Ս. Առաքելոց Վանքի, Թ. 21:

19. 1325, Աւետարան, օրինակուած Սկեւոյի մէջ, ձեռամբ Յով-

Հաննէս զրշի, Մարտիրոսի որդի Սարգիս Քահանային Համար, ծաղկումը կատարած է Սարգիս (Պիծակ)։— Զեռ. Երեւանի, թ. 5708:

20. 1328, Սիւ, Զեռնադրութեան Գիրք մը, Խրիմի Ստեփանոս արքեպիսկոպոսին Համար։— Յիշտ. ԺԴ. Դարի, թ. 263, 1. Ս. Խաչիկեան:

21. 1329, Աւետարան, օրինակուած Ալեների մէջ՝ Կարապետ զրշի ձեռքով. Սարգիս Քահանայ ծաղկազարդած է։— Զեռ. Նոր Զուլայի, թ. 42:

22. 1329, Սիւ, Աւետարան, գրած եւ նկարազարդած է Լեւոն Զորբորդ թագաւորին Համար։— Զեռ. Ղալաթիոյ, թ. 57: Այժմ Chester Beatty Library, N. 561. Sirarpie Der Nersessian, Dublin, 1958:

23. 1330, Մանրումունք, գրած, ծաղկած եւ ոսկած է Տիրացու Կուսակրօն Քահանային Համար։— Զեռ. Երեւանի, թ. 7125: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 228-229:

24. 1331, Շարականց, օրինակած է Վասիլի որդի Սարգիս սարկաւազին Համար։— Զեռ. Երեւանի, թ. 1601:

25. 1331, Անսիդ Անտիոքայ եւ Դատաստանադիրք Սմբատայ, գրած է Հրամանավոր Լեւոն թագաւորի, որուն նկարը կը կազմէ ձեռագրին թանկագին պարզը։— Զեռ. Վենետիկի, թ. 107:

26. 1331, Դրազարկ, Հոսմկայեցի Թորոս զրշի օրինակած Աւետարանը ծաղկած է Սարգիս Քահանայ, Մարտիրոսի որդի Սարգիս Քահանային Համար: Մաղկոզին վեղարակիր նկարը կը տեսնուի սուրբ Մատթէոսի առջև ծննդի, «Սարգիս Արեղ» արձանագրութեամբ։— Զեռ. Վենետիկի, թ. 97 (Հին թիւ 16):

27. 1332, Սիւ, Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է Յակոբ Քահանայի որդի Գրիգոր Քահանային Համար։— Զեռ. Ս. Յ. Թ. 2649: Արա. Արք. Սիւրմէկեան, Յուլիան Զեռ. Երուսաղէմի, 1948, էջ 348:

28. 1333, Սիւ, Շարական, օրինակած եւ ծաղկազարդած է։— Զեռ. Պ. Մովսիսեանի, Կալիֆօրնիա: Էջմիածին, 1953, Նոյմ.-Դեկտ., էջ 35:

29. 1333, Սիւ, Շարական, օրինակած եւ նկարազարդած է «Իշխան» մականունանէլ Յակոբ Քահանային Համար։— Զեռ. Թէհրանի, թ. 4: Հանդէս Ամսօրեայ, 1953, էջ 106:

30. 1333, Աւետարան, գրուած Զորոյ Վանք (Կիլիկիա) ի վայելումն Առաքելի. ծաղկող Սարգիս Քահանայ։— Զեռ. Սոսյ: Զեռագիր տետր Ս. Կթղ. Կոստայեանի, գրի առնուած Ատանա, 1919, հսկանքների սկիզբը (թիւ 4):

31. 1334, Աւետարան, գրուած Վահրամայ որդի Գրիգոր զրշին, Կարապետի որդի Պօղոս Քահանայի Համար: Մաղկած եւ ոսկած է Սարգիս Քահանայ։— Զեռ. Վենետիկի, թ. 164 (Հին թիւ 763): Սիւսւան, էջ 235:

32. 1334, Գրիգոր Դպրի ձեռքով Կոստանդին պարի Համար գրուած Շարականց ծաղկած եւ ոսկած է Սարգիս։— Բաղմովկայ, 1971, էջ 336:

33. 1335, Աւետարան, օրինակուած Փոս Անապատին մէջ, Յովհաննէս զրշի ձեռքով, Մարտիրոս Քահանայի Համար: Մաղկազարդած է Սարգիս Քահանայ։— Զեռ. Երեւանի, թ. 6504:

34. 1335, Սիւ, Շարական, «Ի լաւ եւ յընտիր աւրինակէ որ կոչի Սուրբ Գրիգոր»։— գրած եւ ոսկած է Յովհաննէս Կուսակրօն քահանային Համար։— Զեռ. Ս. Յ. Թ. 1578:

35. չ. 1335, Շարական, գրած եւ ծաղկած է։— Զեռ. Ս. Յ. Թ. 1436:

36. 1336, Սիւ, Աւետարան, գրած եւ ծաղկազարդած է Անդրէաս Կուսակրօն քահանային Համար։— Զեռ. Երեւանի, թ. 5786: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 283: Ատաւաճատուր ծաղկող, Ոստանի մէջ, այս ձեռագրէն պատճենահա-

նած է Աւետարանիչներու նկարները, 1419 թուին.— Յիշտ. Ժե. Դարի, Ա. Ման, էջ 227:

37. 1337, Կոպիտառ, Մանրուսմունք, օրինակուած Առաքել զրչի ձեռքով, Կոստանդին սարկուազին համար: Ծաղկած է Սարգիս Քահանայ.— Ձեռ. Երեւանի, թ. 9554:

38. 1338, Աստուածաշունչ, Յակոբ Կաթողիկոսի համար օրինակուած Յակոբ եւ Սարգիս զրիչներէ. վերջինը՝ Սարգիս Քհն. Պիծակ՝ նկարադարդած է միեւնոյն տաւն, արձանացնելով իր ինքնանկարը եւս.— Ձեռ. Երեւանի, թ. 2627: Գար. Արք. Յովսէփեան, Մի էջ Հայ Արուեստի Պատմութիւնից, Հալէպ, 1930, էջ 10-11: Ա. Երեմեան, Էջմիածին, 1953, սեպտ. էջ 46:

39. 1338, Մանրուսմունք, գրուած Կոպիտառայ զղեակին մէջ, Թորոս սարկուազի համար. Սարգիս Քահանայ ծաղկած եւ ոսկած է.— Ձեռ. Հալէպի, թ. 7:

40. 1341, Շարական, օրինակած եւ ծաղկած է.— Ձեռ. Մշոյ, թ. 2. Կր զտնուէր Մատին Պետրոս Առաքելոյ Վանքը:

41. 1342, Դրազարկ, Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է Յակոբի որդի Տիրացու Կրօնաւոր քահանային համար: Ստացողին նկարին հետ կր տեսնուի նաեւ ծաղկողինը.— Ս. Փրկիչ, 1950, Մայիս, էջ 6-11: Այժմ Ձեռ. Chester Beatty, թ. 614:

42. 1346, Սիս, Աւետարան, օրինակած է Ներսէս Եպս. եւ նուիրած Մարիուն թաղուհիին: Սարգիս Քահանայ զարդարած է՝ մազադաթի վրայ դնուած տնօրինական պատկերներով, թաղուհիին կենդանադրով հանդերձ.— Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1973: Տես նաեւ Սիսն, 1967, էջ 125-129:

43. 1348ին, Տիրացու քահանայի պատուէրով ամբողջացուցած է նրկարները հին Աւետարանի մը, օրինակուած Կիրակոս զրչէն ԺԳ. դարու կիսուն մօտաւորապէս.— Ձեռ. Chester Beatty, թ. 613:

44. 1348, Սիս, Յայամաւորք, գրած եւ նկարազարդած է իր «մաւրքաւորորդոյն» Դրազարկի եւ Սիսի Առաջնորդ Բասիլիոս արքեպիսկոպոսին համար.— Ձեռ. Նիւ Եորքի Փ. Մորգանի Մատենադարանին, թ. 622:

45. 1350, Սիս, Աւետարան, գրուած եւ ծաղկուած Սարգիս Քահանայի ձեռքով, զոր կը ստանայ Անդրէաս Եպիսկոպոս.— Ձեռ. Մովսէս խան Խաչատրեանի: Հ. Աճառեան, Տուցակ Ձեռ. Թէհրանի, թ. 2:

46. 1353, Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է «ի ծերութեան ժամանակի».— Ձեռ. Երեւանի, թ. 6795: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 403:

47. 1354ին ծաղկած է Նոր Կտակարան մը, օրինակուած 1255 թուին, Կոստանդին զրչի ձեռքով, Ստեփանոս Վարդապետի համար.— Ձեռ. Երեւանի, թ. 6661:

Այս ցանկը անշուշտ սպառիչ չէ: Ասոնցմէ դուրս կան քանի մը դործեր որոնց թուականները յայտնի չեն: Իրեն պատկանող ուրիշ ձեռագիրներ եւս կրնան զտնուիլ տակաւին, ժամանակի ընթացքին: Բայց այսքանը արդէն լիովին կը բաւէ Սարգիս Քահանան դասելու մեր ամենէն արդիւնաւոր զրիչներու եւ մանրանկարիչներու կարգին:

ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ